НААДЫМ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч.
ИЮЛЬ
20
СУББОТА
№ 169 (7012)

Өртээ 2 көп.

ЧУРУКЧУ В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чураан чуруу.

Партия активиниң хуралы

Дүүн июль 19-та Кызылга республиканың партия активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң (1968 чыл) ажылынын түннелдериниң дугайында илеткелди СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** кылган.

Илеткелдиң талазы-биле партия Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **П. Т. Киселев,** № 1 АТБ-ниң чолаачызы эш **В. Н. Мякишев,** партия Таңды райкомунуң бирги секретары эш **М. М. Сухачев,** Н шериг кезээнден эш **К. П. Рябчун,** башкы институдунуң ректору эш **Х. С. Алдын-оол,** «Кызыл тудуг» эргелелинде партком секретары эш **В. Г. Коганков,** СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш **А. А. Салчак** санал бергеннер.

Активке санал бергеннер СЭКП ТК-ның делегей политиказының талазы-биле чорудуп турар ажыл-чорудулгазын бир эп-сеткилдиг деткээннер.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунун доктаалын бүрүнү-биле чүүлдүг деп хүлээп алган доктаалды партия активинден хүлээп алган.

ЧОННУҢ ХЕРЕГЛЕЛИН ДОЛУ ХАНДЫРАР

Июль 18-те Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы ажылын үргүлчүлээн.

Сессияның ажылынга чылыы-биле уткуткан эштер **Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. С. Соломенцев** олурушкан.

Эртенги хуралга 1968 чылда күрүне планының күүселдезиниң чорун турарының дугайында Россия Федерациязының чиик үлетпүр министерствозунуң отчёдуя чугаалашкан. Бо айтырыгның талазы-биле илеткелди республиканың чиик үлетпүрүнүң министри депутат Ф. Я. Холостов, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Үлетпүр, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле комиссиязының даргазы депутат В. П. Исаев эдериниң илеткелди кылганы билдингир болгай.

Боттарының санылдарынга депутаттар «Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлериниң Варшавага Ужуражыышкынының түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын, Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге акы-дуңма партияларның чагаазын изин-биле үүлдүгээнген.

Волгоград область Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **Л. А. Власенко,** Сахалин область Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **С. А. Немцев,** Смоленскиниң лён комбинадының аргыкчызы депутат **А. Ф. Голубева,** СЭКП-ниң Чуваш обкомуиуң секретары депутат **П. А. Чичикин,** кодээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелиниң ТК-ның даргазы депутат **И. И. Шкуратов,** РСФСР-ниң өдыг министри депутат **Д. В. Павлов,** Барабаның № 8 дааранылга фабриказының даараныкчы-моторизи депутат **А. А. Калинина,** СЭКП-ниң Воронеж обкомунуң секретары депутат **Р. Т. Косоплеткин,** Башкир АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы депутат **Ф. В. Султанов,** РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат **Е. Ф. Карпова,** чогаалчы депутат **С. В. Михалков,** Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы депутат **И. А. Алмазов,** а ол ышкаш Калининниң хөвең-саазын комбинадының директору **В. М. Пигасин** санал берген.

Ф. Я. Холостовтуң түңнел сөзүн дыңнаан.

РСФСР-ниң Дээди Соведи чугаалашкан айтырыг талазы-биле шиитпирни хүлээп алган. Чиик үлетпүрүнүң ажылдакчылары социалистиг чарышты улам калбарткаш, чонга бараанарны бүдүрүп үндүрерин көвүдеткен деп, ол шиитпирде демдеглээн. Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче бүдүрүлгелерни шилчиткени чиик үлетпүрүнүң ажылын экижидеринге дузалаан. Министерство кылгыларның шынарын бедидеринге, бараанарның ассортиментизин экижидеринге эргежок чүгүла кичээнгейни көрүндүрбейн турар дээрзин шиитпирде база демдеглээн. Бүдүрүлгелерни техника талазы-биле чаарты дериириниң, хөй күш үнер чорудулгаларны механизастаарының айтырыгларын оожум шиитпирлеп турар.

РСФСР-ниң Дээди Соведи беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты улам калбартып, улустуң хереглел баазынарынга совет кижилерниң өскен хереглелдерин эң долу хандырар дээш шудургу демисежир деп чиик үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларын кыйгырган.

Кежээки хуралга хүн чурумунуң ийиги айтырыын —ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур Совединиң дугайында РСФСР-ниң хоойлузунуң төлевилелиниң дугайын чугаалашкан. Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы **О. П. Колчина** илеткел кылган. Удуртукчу болгаш углап башкарар күш болур Коммунистиг партиянын ролюнуң улгатканы-биле кады ажылчы чоннарның күрүне болгаш массалыг организацияларының ролюнүң бедиирининң социалистиг демократияның хөгжүлдезининиң болгаш сайзырангайжыдылгазының чорудуушкуну болуп турар дээрзин-ол мегделээн. Көдээ болгаш суур Советтерни чонга, оон негелде, хереглелдеринге кымдан артык чоок турар, эрге-чагырганың эң-не хөй санныг болгаш массалыг органнары болур.

РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур Совединиң дугайында хоойлуну хүлээп алыры бистиң чурттуувуска коммунистиг ниитилелди тургузар талазы-биле соруглгаларны улам чедиишкинниг шиитпирлээр арганы бистиң республиканың көдээ болгаш суур Советтеринге бээр дээрзин О. П. Колчина медеглээн.

Хүн чурумунуң ийиги айтырыының талазы-биле санал берген депутаттар: Ставрополь край Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы **Н. В. Босенко,** СЭКП-ниң Волгоград обкомунуң секретары **Н. А. Непокупной,** Калуга область Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы **А. И. Демидова,** Белгород область Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы **М. Д. Хитров,** СЭКП-ниң Омск области Омск райкомунуң секретары **В. И. Никонов,** Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы **А. Я. Овчинникова.**

Дүүн РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы болуунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛГА АЛДАР!

Бөгүн эгелээр республика Наадымы «Күш-ажылга алдар!» деп лозуң-биле эртер. Тываның чонунуң чаңчыл болган Наадымы мурнунда чылдарда көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының ажылынга тураскаатканын турган болза, бо чылын аңаа көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрүнүң, культураның дээш бүгү чон киржип турар.

Чылдың бирги чартыының түңнелдери үнген, Наадымга киржир эрге дээш чарыштың тиилекчилери болгаш мурнакчылары илерээн. Олар бөгүн республиканың найысылалынга эгелээр «Күш-ажылга алдар!» Наадымга киржир дээш чыглып келгеннер. Оларның аразында төрүүр чүс хойга онаштыр 128 хураган алган «Элегес» совхозта Самбуу Сүрээ, 124 хураган алган «Сүт-Хөл» совхозта Ондар Доржу, инек бүрүзүнден чартык чылда 1888 кг сүт сагган «Межегей» совхозта Зинаида Карташова, 1606 сүт сагган «Көк-Тей» совхозта Валентина Долганина, хой бүрүзүнден 4,5 кг дүк алган дуржулга станциязында Сартыл Лопсан, «Өөк» совхозта Ооржак Моңгуш-оол, Моңгуш Шивит-оол, Шагаан-Арыгда № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжузу Михаил Шокур, № 2 АТБ-ниң чолаачызы Николай Бортников, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты чаа алган башкы Саяты Дамдын-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Допчу Кара-Сал болгаш өскедаа мурнакчы малчыннарны, тараажыларны, үлетпүрүнүң, транспорттуң, садгының, культура фронтузунуң ажылдакчыларын кымнарны чок дээрил.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг сагыш салыышкынынга, эгээртинмес материалдыг дузаламчызынга даяанмышаан, республика бо чылын часкы хову ажылдарын агротехниктиг кыска хуусааларда бедик шынарлыг эрттирген, малдың баш саны эрткен чылдарда турганындан өскен, продуктулуу бедип турар болгаш мурнакчыларның саны-даа, көргүзүглери-даа өскен. Республика чылдың бирги чартында күрүнеге сүт садарының планын 133,5 хуу, эттии 129,6 хуу, дүктүг 126,7 хуу күүсеткен. Ылаңгыя республикага социалистиг чарыштың эгелекчилери болган Таңды районнуң колхозтары, совхозтары боттарының сөзүн эзлеп, чартык чылда дээре көргүзүглерни чедип алган.

Бөгүн эгелээр республика Наадымынга чүгле чедип алган чүүлдерни эвес, харын четпестерни, чедир кылдынмаан чүүлдерни база демдеглеп, чылдың ийиги чартында соруглгаларны тодарадып чугаалажыр ужуруглуг. Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди доозуп, ол харыысалгалыг кампанияны организастыг чорудуп, тараа белеткээр талазы-биле күрүнеиниң план-чагыын күүседири, малга чемнер белеткээри, кыштаглаашкынны чедимчелиг уткууру, колхозтарның, совхозтарның экономиказын быжыглаары дээш көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда соңгаарлаттынмас айтырыглар-ла хөй.

Ындыг турбуже бисте четпестер хөй. Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел кончуг оожум. Июль 15-ке чедир республикада тараа комбайннарының септелгези чүгле 43,3 хуу болган. Оон иштинде Бай-Тайга район 32 комбайнның чүгле 2-зин, Каа-Хем 142-ден 38-ти, Кызыл хоорай Соведи 56-даи 13-түү септээи болгаш оон-даа өске. Жатказарның, тараа арыглаар машиналарның, өске чепсекхерекселдиг белеткели оон-даа дора, хову турлагларының белеткелин безин эгелевээн ажыл-агыйлар хөй. Июль 15-ке чедир республикада сиген белеткелиниң планы чүгле 1,8 хуу күүсеттинген болгаш эрткен чылдыынан бир катап кудулаан.

Мал чемнериниң белеткелин онза харыысалгага ап, сигенни чүгле машина-биле кезер черлерден эвес, өзимнерде, тайга-сыннарда, бугалар кыдыгларында болгаш өскедаа бар-ла черлерден хөл кадыыры-биле кезип, ход-биле чулуп тургаш-даа белеткээрин үениң байдалы шыңгыы негеп турар.

Тываның үлетпүр будүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары республика Наадымын база-ла багай эвес көргүзүглерлиг демдеглеп тураргар. Саарылга талазы-биле бирги чартык чылдың планын республиканың үлетпүрү 110,3 хуу күүсеткен ийикпе, азы плаидан ажыр 2 миллион 285 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязын саарган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүү барык ийи катап өскен. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 1,5 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглалда киирген.

Бистиң үлетпүрүвүстүң ажылчыннары Төрээн чуртка плаидан ажыр 4,8 миллион киловатт-шак электрознергияны, 17,4 муң тонна хөмүр-дашты, 1,5 муң тонна ажыг дагдүгүн, 20 муң рубльдиң даараглыг кылыгларын берген.

Чедиишкиннер-биле чергелештир республиканың үлетпүрүнүң чамдык адырларында четпестерни узуткаар дээш тодаргай хемчеглерни алыр херек. Тудуг-монтаж ажылдарының чартык чыл планы күүсеттинмээн. Тудуг организацияларының 35 хуузу планныг онаалдаларын күүсетпээн, ооң уламындан республикага тудуг-монтаж ажылдарының планы 82,8 хуу күүсеттинген болур турар.

Наадым мурнуу чарында тудуг ажылының дугайында айтырыгны партия обкомунуң бюрозунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделинге чугаалажып көргеш, ооң хожудап турарының бир чылдагааны ажылчын күжүнүң чедишпезинде деп санаан. Республика иштинге организастыг чыылданы чоруткаш, 600 кижини тудугларже чорударын партия, совет болгаш хөйниити организацияларынга дааскан. Оны боттандырары дээш чогуур хемчегларни алыр херек.

Ажыл-агый айтырыглары-биле кады культура-чырыдыышкын, кадык камгалал, чонуң амыдырал хандырылгазының, уруглар албан черлериниң шугуму-биле өкн түңнелдер бисте чедип алдынган.

Школаларны, эмнелге, культура болгаш уруглар албан черлерин кышка белеткээр, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын бедидер дээш оон-даа өске соруглгаларны чогумчалыг шиитпирлээр ужурлуг бис. Республикага бүгү-ниитиниң 8 чылдыг өөредилгезин дүрген боттандырары эң чугула соруглгаларның бирээзи болур.

Тываның бүгү ажылчы чону беш чылдың үшкү чылының планныг соруглгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиринге бүгү күштерин үндүрүп, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга бүгү улусчу белеткелге боттарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле төлептиг салыышкынын киирерлер.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели 1968 чылдың II кварталында республиканың үлетпүр болгаш транспорт будүрүлгелериниң база тудуг организацияларының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайын чугаалажып көргеш, 1968 чылдың II кварталында социалистиг чарышка **тиилекчилер** деп санааны болза:

— ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРДЕН Тыва руда эргелелиниң **Чадаана хөмүр-даш разрезин** (начальниги эш Евдокимов, партия организациязының секретары эш Ирха, местком даргазы эш Корчма), разрез продукция сайгарарының планын 136,8 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң — 115,9 хуу күүседип, планнан ажыр 41 муң рубльдиң арыг орулгазын алган;

— ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН «Востоксантехмонтаж» трестиң көжүп чоруур механизастаан колонназының коллективин (начальниги эш Бачин, партия организациязының секретары эш Струков, местком даргазы эш Колмаков). Колонна тудуг-монтаж ажылдарының планын 142,1 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң — 100,5 хуу күүсеткен болгаш планнан ажыр 5,6 муң рубльдиң арыг орулгазын алган.

* * *

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел 1968 чылдың бир чартында мал ажылының продуктуларын будүрер болгаш садар талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеш, республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының ажылчы-ишчилери ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге чамдык чедиишкиннерни чедип алганын демдеглээн. **Сүт садарының чартык чыл планы 133,5, эттии — 129,6, дүктүү — 126,7 хуу күүсеттинген, мал ажылының продуктуларын будүрери болгаш бүгү чүүн малдарның баш саны көвүдээн. Таңды районнуң ажыл-ишчилери сүт садарының чартык чыл планын 146,0, эттинии — 153,4, дүктүүн — 154,2 хуу күүседип, мал ажылының продуктуларын будүрерин көвүдедип, оон продуктулуун бедидип, малдың өлүр чоруун эвээжеткеш, эки ажылдаан.**

Бии-Хем районнуң болгаш Кызыл хоорккүүскомунуң ажыл-агыйзарының малчыннарының көргүзүглери база эки, мал ажылының продуктуларын будүрери болгаш садары өскеи, малдың баш саны эрткен чылдыындан көвүдээн.

— ТРАНСПОРТ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН респотребсоюзтуң АТК коллективин (начальниги эш Маслов, партия организациязының секретары эш Ковалев, местком даргазы эш Шарапов, комсомол комитединиң секретары эш Головин). Коллектив чүк **сөөртүлгезиниң** планын тонна талазы-биле 109,6 хуу, тонна-километр талазы-биле 122,6 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң — 131,6 хуу күүсеткен болгаш плаидан ажыр 4,3 муң рубльдиң арыг орулгазын алган.

Чадаананың хөмүр-даш разрезии, «Востоксантехмонтаж» трестиң көжүп чоруур механизастаан колонназын болгаш респотребсоюзтуң АТК-зын 1968 чылдың II кварталында социалистиг чарышка бирги черлерни эзлээн деп санаап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарым ол коллективтерге тыпсырын шиитпирлээн.

1968 чылдың II кварталында Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылгагый черинии, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, алгы заводунуң, «Кызылпромстрой» тудуг эргелелиниң, «ПМК-586»-ның болгаш № 1 АТБ-ниң коллективтериниң чүгээр ажылдаанын демдеглээн.

* * *

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел республиканың колхоз, совхозтарының хөй нуруузу сүт будүрерин эвээжеткенин, Улуг-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары дүктүү ниити кыргылдазын чавызатканын, Тес-Хем, Эрзин районнар бүгү чүзүн малдарның баш санын кызырганын демдеглээн. Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тожу районнарның ажыл-агыйлары малдың өлүр чоруун дыка көвүдеткен, төрүүр чүс малга онаштыр чаш төл алыры кызырылган.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң **шилчиир Кызыл тугун 500 рубль түңнүг акша шаңналы-биле кады 1968 чылдың башгайы чартының түңнелинде мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш садарын көвүдеткени дээш ТАҢДЫ РАЙОНГА** (СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Сухачев, райкүүском даргазы эш Куулар, көдээ ажыл-агый будүрүлге эргелелиниң начальниги эш Заркевич) тыпсырын докгаатган. Ол район мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар планның элээн ажырган, мал ажылының продуктулуун бедиишаан база малдың өлүр чоруун эвээжеткишаан, мал ажылының продуктуларын будүрерин көвүдеткен.

— Бүгү ажыл-агыйларга мал чеми белеткээр, тараалар ажаар, дүжүт ажаап алыышкынынга белеткенир, сүт саалдазын көвүдедир, малдың чайгы семиртилгезин организастыг эрттирер, кышка белеткелди чер бүрүзүнге калбартыр ажылдарны күштелдиринии;

— Бо чылдың көдээ ажыл-агыйының продуктуларын будүрер болгаш күрүнеге садар, ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, коданнарны эки малдар-биле долдурар талазы-биле хүлээлгелерин хүүсаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты районнар, колхозтар, совхозтар, бригадалар, фермалар, салбырлар аразынга улам калбартырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга бүдүрүлге эргелелдериге, партия организацияларынга болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларынга даавскан.

„КҮШ-АЖЫЛГА АЛДАР!“ НААДЫМ

Алдынган хүлээлге ажыр күүсеттинди

Нинтиниң мадын кадаргаш, сес чыл болуп тур мен. Бо үеним иштинде республиканың мурнакчы малчыннарының ажылын хайгаарап, оларның дружулгазын өөренип тургаш, хой ажаарының мергежилинге чанчыктым.

Кандыг-даа кижиниң амыдыралынга уттундурбас болуушкуннар тургулаар болгай. Мээң амыдыралымга ындыг уттундурбас чыл — Совет эргечагырганың 50 харлаан чылы болган. Юбилейлиг чылда бодумга алган хүлээлгелерни ажыр күүсеткеш, бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага чедип, совет кижилерниң күш-ажылынын чедиишкиннериниң делгелгезин көргеним аас-кежии болган. Ол дээрге, ёзулуг школа-делгелге болду. Хойжу кижи болганымда бо ажылга хамаарышкан хөй-ле чүүлдерни көрүп, билип алган мен.

Совхозумга чанып келгеш, көрген, билгенимни эш-өөрүмге чугаалап, чамдык аргаларны ажыглап-даа турдум. Бо кыжын чартык нарын дуктуг, төрүүр 700 хойну Каък деп черге хүр кыштагладып эрттирдим. Кыштагладышкынны чедиишкинниг эрттирериниг мээң дузалакчы кадарчым Танаа-Херел Хертекович Чошкактың киирген үлүүн мактавас аргам чок. Хойну кадарып, кышкы үеде немелде сиген, силос берип турда, бичии-даа дыштанырын уттуптар кижи. Чаш төл ажаап алыр үеде биске келген сакманшиктерниң чедирген дузазын маңза айытпас болза, частырыг болур ийик.

Ынчангаш бистер совхозтуң берген планын ёзугаар бо чылын төрүүр чүс хойлан-на 92 хураганны, бир хойдан-на 3,3 кг дуктуг кыргып алыр турган бис. Бо даалганы күүседип-даа алдывыс: төрүүр чүс хойга онаштыр 128 хураган менди аллынган, бир хойдан-на 3.930 грамм дук кыргыттынган.

Бо хүннерде Хылааш деп черде чайлаглап тур бис. Хойларның күш немеп, семирип турары эки-дир. Кыргылда доостуру-биле чүүлданы кылган бис. Ам элээн каш одарны солуп, көжериниң планын ёзугаар чайлаглаар апаар.

Бо чылын алган хураганнарның улгатканы аажок: олар боттарының иелериниң барык ылгал чок улуг апарган. Оларны үскеш, дузалакчы кадарчым Танаа-Херел Чошкакка дамчыдып бердим.

Кыштаглаашкынны доозуп тургаш, кажаалардың көрженин хооруп, арыглаан. Ам оларны чүгле чугайлаан соонда малды хүлээп ап болур. Ол ышкаш чурттаар бажыңнарывыс база белен. Ам чугула сорулга болза мал чеминиң белеткелин күштелдирери. Бис аңаа бодувустуң талавыстан болдунар-ла дузаны чедирер бис.

Бүгү совет улус В. И. Ленинниң төрүттүгенининден бээр 100 чыл болуруңга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг чарыштыг калбартып, ажыл-агыйга чедиишкиннерни хандырып турар. Бис база-да аңаа киржип, моон соңгаар улам эки чедиишкиннерни чедип алырыбыле кызып ажылдаарывысты хүлээнип тур бис.

С. СҮРЗЭ,
«Элегес» совхозтуң хойжузу.

ЧУРУКТА: «Элегес» совхозтуң хойжузу Сүрээ Салчакович Самбуу болунуң өөнүң иштиТас Иргитовна-биле кады.

А. АИРНИҢ фотозу.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРНИҢ БЕЛЭЭ

Чаңчыл болган республика Наадымын уткуп тура, ишчи бүрүзү аңаа кандыг сөңүг келген мен ынчаш? деп айтырыгны бодунга мяап-ла салыр.

Бистиң колхозтуң тараажылары часкы тарылганы доозкаш, чайгы хову ажылларынче дораан шилчээн. Чайгы чер аңдарылгазын 2900, кызыл-тастың химпропалказын 2000, хээкчилерге удур хорааннаашкынны 500 га черге чоруткан. Июнь айда көдээ ажыл-агый культураларының бүгү шөлдериниң кыдыын долгандыр өртке удур тараан. Оон аңгыда чайын аңдарган черниң баштайгы лушениезин бүрүн дооскаш, ам ийиги лушениеже кирип турар.

Бо бүгү чайгы ажылдарга трактористер Николай Артёмов, Игнатий Балчугов, Изот Кустов, Сергей Вершинин, Кызыл аэропортунуң ужудукчузу Владимир Григорьев оларның оныза шудургу ажылдааның демделгээри чугула.

Бо чыл кандаашкынныг болза-даа, ажыл-агыйның тарааларының үнүжү дески. Бир гадан-на ортумак дүжүт 10 центнерден кудулавас деп бүзүрелдиг чугаалап болур.

Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел бо чылын эрткен чылдарныынга бодаарга, элээн организастыг эгелээн. Маңза өөрүнчүг кол чүве, ажаап алыышкын техниказын «Сельхозтехника» каттыжыышкынының мастерскаяларынче айледир соөртүп, артык чарыгдалдар үндүрүп турбайн, а колхозтуң мастерскаязынга септеп алыр бис деп механизаторларның бир үн-биле шнитпирлээш, бо ажылды холга быжыг тутканы болур. Бөгүнге чедир бүгү 25 комбайнарның болгаш жатказының 17-зи ажылга бүрүн белен кылдыр септеттинген.

Бо ажылга комбайнерлер Иван Морозов, Михаил Мусихин, Даваа Тойбаан, Алексей Милородов, Алексей Санаров олар онза шалыпкын ажылдап, комбайннарын ону шынарлыг септеп доосканнар.

Топ шаңның эргелекчизи коммунист Н. Елохов чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга шаңны эки белеткээн. Чаа тарааны арыглаар, кургадыр ажылдарга ажылдаар үш ОС-4,5, үш ОВП-20, шупту алды машиналар ам бүрүн белен, оон аңгыда, тарааны дүжүрер, чүдүрер ажылдарга МТЗ тракторну болгаш хөпөөн октаар херекселди каттыштырыл, таарыштыр кылган хүүрек-ускуштуг, бедик будүрүкчүлүг машинаны база белеткээн.

Агаар-бойдустуң ол-шык байдалынга таарыштыр бүгү тараа культураларының чартык кезиниң темпизи дыка оожум, дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел организас чок байдалда чоруп турарын демделгезе чогуур. Агаар-бойдустуң тазрымча чок байдалын, ол-чаъстың орайтап турарындан үнүштерниң өзүлдези озалдап турарын көргеш, чамдык колхозтарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агый будүрүлге эргелелдериниң удуртукчулары таваарлаашкынга кирип турары шын эвес. Сиген кёзилдезин кайы-даа черден массалыг чорудар, будук-бүрү чемнерни белеткээринче бүгү күштү салза чогуур. Чылдың таарымчалыг эвес байдалын көргеш, республиканың удуртур органнары чамдык немелде хемчегларни алган. Чижээ, 10 муң гектар черге тарыыр мал чеми культураларның 2000 тонна үрезиннерин күрүнеден республикага чөпшээрел берген. Ол үрезиннерни чаашкын шыгынга кыштаглар чоогунга одар кылдыр тарыыр. Бо ажылды чоокну үеде дооспас болза, зки түңнелди бербейн баар чадавас деп чүвени билзе чогуур.

Чайгы айлар — мал ажылынга чиик өртектиг хөй сүттү, зътти, дүктү алырының үези.

«Өөң» совхозтуң, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозтарның күрүнеге дужаап турар мыйыстыг бода малының дириг деңзизи доктаамал 300—400 кг чедип, оон хөй орулганы ап турда, Бай-Тайгада «Малчын», «Кара-Хөл» колхозтарның дужаган малының дириг деңзизи чүгле 184—222 кг болган. Сүт саалдазының талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының көргүзүглери база дыка ылгалдыг. Мындыг ылгалды чоокшуладыр болза республиканың ниити көргүзүглери амгызындан оранчон бедик турар ийик.

Чылдың ийиги чартыында көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары амгызындан артык күжениишкиннииг ажылдап, социалистиг хүлээлгелериниң бедик түңнелдерин чедип алыр ужурлуг.

И. СУВАНДИЙ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Чартык чылда мал ажылы

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң чүс чылынга төлептиг ужуражыр дээш бистиң «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартыында чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Совхоз күрүнеге зът садарының чартык чыл планын 106,3 хуу, сүттү 116,4 хуу, дүктү 107,7 хуу күүсеткен. Зрткен чылдың бирги чартыында семиртилгече турган аныяк мыйыстыг бода малдың хонукта деңзи немелдези 350 грамм турган болза, ам 485 грамм болган. Чыргакы салбырда 1199 баш мыйыстыг бода малды зът угланыышкынче шилчиткен соонда, оларның хонукта ортумак немелде деңзизи 525 грамм четкен. Ында мурнакчы кадарчылар М. Хеймер-оол, Д. Маадыр-оол олар шарыжык бүрүзүнден 600—650 грамм немелде деңзини алганнар.

Шык-Бажы сүт-бараан фермазы эрткен чылдың бирги чартыында инек бүрүзүнден 449 кг сүт сагган болза, ам 762 кг болган. Мурнакчы саанчыларның көргүзүглерин алырга: Х. Кувискаал, К. Таан, М. Опуй инек бүрүзүнден алды ай иштинде 1000—1195 кг сүттү сагган. Мурнакчы хойжулар С. Сагбалдай, О. Кызыл-оол 2500—3000 грамм дүктү хой бүрүзүнден алган. Төрүүр чүс хой бүрүзүнден 100-тен хой хураган алган О. Кызыл-оол, О. Савык, О. Баян болгаш оон-даа өскелер совхозтуң ниити көргүзүңге улуг үлүг-хууну кииргеннер.

Совхоз малдың баш санын өстүрериниң планын бүгү чүзүннер айы-биле бүрүн күүсеткен. № 2 салбырда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Чола удурткан бригада шеф дузаламчызынга даянып тургаш, эки шынарлыг 4 кажааны, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны эш Д. Седен удурткан Ак-Хаяда хойжу бригада үш кажааны тудуп алган.

Ол ышкаш өске ийи кыштагда капитал тудугнуң планын ёзугаар ийи хой кажаазын, Шык-Бажы сүт-бараан фермазында инек кажаазын (даш-биле) совхозтуң тудугжулары кылып турар. Малчыннарның культурлуг амыдырал-чурттал газын эжиидер сорулга-биле 8 чурттал бажыңнарын хойжуларга кылган болгаш дөрт бажыңның тудуу чоруп турар. Кадык камгалалының, уруглар албан черлериниң тудугларынче база сагыш салган бис. Чыраа-Бажы салбырда совхозтуң күжү-биле участок эмнелгезиниң тудуун дооскаш, 25 орунныг эмнелге черин ажыглалга киирген. Ам үеде 30 орунныг уруглар садының тудуу чоруп турар. Аңаа колдуунда малчыннарның уруглары турар.

Бо үеде бир чугула сорулга келир кышка удур мал чемнерин белеткээри болур. Ам совхозтуң үш салбырларында сиген белеткээр механизастаттынган бригадалар ажылдап турар. Чыраа-Бажы салбыр (эргелекчизи эш Семис-оол) сиген незилдезин организастыг чорудуп, он хонукта 115 тонна сигенни белетиээн. Хорум-Даг салбырда сиген, будук-бүрү белеткээр ажыл база организастыг эгелээн.

Чамдык түңнелдер-биле чергелештир бистиң ажылывыста чедир кылдынмайн турар чүүлдер база эвээш эвес. Төрүүр чүс хойга онаштыр чүгле 78 хураган алдынган. Малдың хорамчазы эрткен чылдыыындан барык ийи катап көвүдээн. Мал ажылынга зооветеринарныг хемчегларни четпес күүсеттинип турар. Мал чемнери четчир турда-ла чемгерилгени багай организастаанының харазындан Хорум-Даг салбырның Дөң-Терек фермазының инектеринің күжү кыжын арып бансыраан болгаш харын-даа он ажыг бызаа көгаралдыг болган.

Чамдык бригадалар болгаш хойжулар харыысалга чок ажылдап, чүс хойга онаштыр эвээш хураган ап, ниити түңнелди кудуладып турда, чогуур өйүнде эвес, озалдап хемчег алган бис.

Бир эвес кижилер-биле ажылды эжиидип, ажылда бар четпестерни ёй-шаанда илередип турган болза, бистиң көргүзүглеривис моон артык турар ийик. Чылдың ийиги чартыында улам эки ажылдаш, чылда алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннииг күүседири совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң сорулгазы болур.

А. АРЖААЛАЙ,
«Чыраа-Бажы» совхозтуң директору.
Чөөд Хемчик район.

Бистиң үлүүвүс

хин, Даваа Тойбаан, Алексей Милородов, Алексей Санаров олар онза шалыпкын ажылдап, комбайннарын ону шынарлыг септеп доосканнар.

Ажаап алыышкын үезинде ажылдаар комбайнер бүрүзүнге сагындырыг-талон депгежигежии тыпсыр. Оон ажааган черинің шынары четпес болур болза, аңаа демделээр. Ажылды үрей кылырын хөй катап каптаган механизаторларның ажыл төлевирин казырынга чедир шыңгыы хемчеглерни көрген негелделерни ында айыткан. Ол депгерлерге сагындырыгны колхозтуң кол агроному шыңгыы хыналданың түңнелин ёзугаар киир бижиир. Комбайнерге немелде шаңнал төлевир тыпсырда, ол негелделерни бүгү ажаап алыышкын сезонунда канчаар күүседип келгенин база барымдаалаар.

Дүжүт ажаап алыышкынының сөөлүнде саваңны бөлүп сараатгаш, аңгыс аңдарылгазының планы 2,5 муң га турда, бис ону 3,5 муң га чедирер дээш бүгү күштү салыр бис.

Колхозтуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга эки күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улусчу чарышка көскү чедиишкиннерлиг болуп дээш күжүн мөөңнээр.

А. МУСИХИН,
колхозтуң кол агроному.
ЧУРУКТА: колхозтуң мурнакчы септекчилери (оң талдан) И. Милородов, И. Морозов, М. Мусихин олар.
Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Сыдым дээги черге дээспес

Кандыг-бир кижиге чоннуң шола атты тып алыры тускай төөгүлүг, тывызык утка-шынарларлыг болгулаар болгай. Ооржак Сырбайович Бапыкты Ишкинниң улуг, биче чону «Шиитпирлиг» дижир. Бодавыже онаашкан ажыл-ижинге, амыдыралынга шиитпирлиг, төлептиг мөзүг-шынарын көргеш, адап каан шола деп чүве билдиптир. Улустуң берген хүндүткелдиг адын Ооржак Сырбайович бүзүредип-даа шыдаан.

Шаанда Ишкинге турган бай Ооржактарның төрели, ийи-үш мунар аъттыг, ол-ла хире саар инектиг, каш шээр малдыг арат Сырбай «бора-бүдүн божа-хойтпак» үспес дээш шыдалдыг төрелдериниң хоюн кадарып чурттап чорааан. Октябрь революциязы-биле ооң ынак оглу Бапык кезе чажыт болган. Чаңгыс байга бараан бооп чорааан араттың оглу чонга, күрүнеге бараан болур аас-кежиктиг болган.

Ооржак Бапык Ишкинге тургустунган колхозтуң тургузукчуларының бирээзи. Коллективтиг ажыл-агыйже көшкүн араттарны эвилелдеп, чаа колхозтуң келир үезин, уставын оларга таныштырып, ооң баштайгы даргазы болган. Колхозтуң төвү өзүп, ажыл-агыйы сайзырай бээрге, Ооржак Сырбайович ол талазы-биле хүлээлгезин бодунуң шаа-биле күүсеткеш, ынак ажылынче шилчээн. Он алды чылдың иштинде чылгы малды Ишкинниң Шом-Шумнуң, Урнуң тайгаларынга малдап, чылгычы деп ынак адын бөгүнге чедир салбайн ажылдап келген. Хоочун чылгычының буттары ам-даа эзеңиге шылавас, муңгаш дыны дыңзыг, сыдым дээги черге дээспес.

Ооржак Сырбайович ийи чыл бурунгаар аныяк чылгы хүлээп алган. Эрткен чылын аныяк чылгычыга төрүүр мал планын бербезе-даа, 27 төрээн белерниң кулуннары чаңгызы-даа хорааан. Чылгычы бодунуң эжи Ооржак Чонукпей-биле чылгызын Шом-Шумнуң Чоорганныгга кыштаткаш, чазын кулуннаар белерни аскыр малдан үзүп тускайлаш, ийи аңгы кадарып, баштайгы төрээн 83 белериниң кулуннарын менди камгалап алган.

Сооолгу чылдарда «Сүт-Хөл» совхозка ошку, сарлык болгаш чылгы ышкаш чиик өртектиг продуктулар бээр мал ажылын сайзырадыр сорулганы салып турар. Ол чөптүг болгаш өйшаанда салдынган шиитпирге хоочун чылгычының хей-аъдыы көдүрүлген. Чылгы малдың баш санын өстүрер херекке ол толептиг үлүг-хуузун киирер дээрзи билдингир. Чылгычының ажылы колхоз, совхозка бедик үнеледип, хой удаа хүндүлел бижиктер, өртектиг чүүлдер-биле болгаш богба-биле база шаңнаткан.

Ооржак Бапыктың чылгызы амгы үеде Хор-Тайганың серии тайгазынче чайлаглап үнген.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

ТОЖУЛАРНЫҢ БАЗЫМЫ

«Күш-ажылга алдар!» Наадымга Тожулар кандыг сөңүг келгенин номчукчуга сонуургадыры-биле беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында оларның ажыл-херектериниң дугайын номчукчуга каш сөс-биле сонуургадыйн.

Сөөлгү чылдарда бистиң район ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чамдык көргүзүглерниң талазы-биле өске районнардан хожудап турган.

1968 чылдың эгезинде районнуң бүдүрүлге черлери, колхозтары болгаш аңныыр ажыл-агыйлары боттарының эрткен чылда ажылының түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, беш чылдың үшкү чылында ол хожудаашкындан үштүнарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, В. И. Ленинниң төрүттүнгенининден бээр 100 чылынга уткуштур калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, элээн хемчеглерни ап чорутканындан бо чылдың бирги чартыында район чамдык көргүзүглер талазы-биле күрүне мурнунга хүлээлгелерин багай эвес күүсеткен.

Районнуң колхозтары күрүнеге мал ажылынын продуктуларын садарының чартык чыл планын ээтти 184, сүттү 125, дүктү 213 хуу кылдыр күүсеткилээн. Июльдуң 10-нун медээзи-биле дүктүн чыл планын 110 хуу күүсеткен болгаш ону дужаарын ам-даа үргүлчүлеп турар. Эрткен чылдың деннеди-биле алырга колхозтарда ниитининң малы бүгү чүзүн айы-биле 7 хуу өскен, ылангыя бо талазы-биле эки көргүзүглерни «Совет Тыва» колхоз (даргазы эш Монгуш, партком секретары эш Хоядыр, көдээ Совет даргазы эш Манзай-оол) чедип алган. Ол ажыл-агый эът планын 185, сүттү 143 хууга, а дүктүн район планын чаңгыс ол колхоз барык күүседипкен болгаш малдың баш санын эрткен чылдың деңнелинге бодаарга 10,3 хуу өстүрген.

Колхозтар эрткен чылда районга улуг донат болганындан үрезин чок арткан болза-даа ону тыптынып ап тургаш, часкы тарылганы чогуур өйүнде чорудуп, планын ажыр күүсеткен. Ам тарааның үнүжү эки болуп турар. Районда мал чеми белеткээр 17 бригадалар 300 ажыг кижилиг, 210 аъттыг, 10 тракторлуг сиген ажылынче киргеш бо аразында 96 тонна сигенни, 788 тонна силосту салып белеткээн.

Бо чылын колхозтарның ини фермалары онза эки көргүзүглерни чедип ап, 100 баш төрүүр мындыга онаштыр 82 ини анайларын алган. Кадарчыларның аразында 90—95 баш чедир анайлар камгалап алган Бараан Куку, Күзенек Дарыймаа, Кол Клазай ышкаш мурнакчы малчыннар бар.

Ырбанның ыяш белеткел чери (начальниги эш Цупинин) чартык чыл планын ниити продукция талазы-биле 116 хуу, ыяш белеткээринин планын 112 хуу күүсеткен болгаш 30 ажыг муң кубометр ыяшты Кызылче салдадып бадырган. Районнуң ыяш ажыл-агый чери (директору эш Новиков), амыдырал хандырылга комбинады (директору эш Шыырыпчык) чартык чылдың будүрүлге планын ниити продукция будурер талазы-биле ажыр күүсеткен. Амыдырал хандырылга комбинадының эш Андрей Тихоновка удурткан туйбу цегининг ажылчыннары чартык чылда туйбу будүрериниң чыл планын күүсетпишаан, ам планнан ажыр 50 муң туйбуну будүрерин хүлээнип турарлар.

Кооперацияның аңныыр ажылагый, Сыстыг-Хемниң күрүне аңныыр ажыл-агый черлери чартык чылдың өлүк планын база балык тудар планын ажыр күүсеткилээн. Оон иштинде коопаңныыр ажыл-агыйы балык тударының чыл планын чоокку хүннерде күүседириниң кырында келген.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле кады чыдып каап турар адырлар база бар. Мал ажылының талазы-биле «Май 1» колхоз июль 1-де инек болгаш чылгы малдың баш санын өстүрериниң күрүне планын күүсетпээн. Инек болгаш хой, өшкү, чылгы малдарның баш саны эрткен чылда ол үеде турганындан кудулаан. Колхоз күрүнеге дүк садарының чыл планын чүгле 50 хуу күүсеткен. Райпо чартык чылда бараан саарылгазының, ниитининг чемненилге черининг болгаш хлеб быжырарының планын күүсетпээн. Райпонуң даргазы турган эш Бондаренко ажылды сандараткан. Ону ажылындан дүжүргеп.

«Тыва коммунтудуг» трезининг капитал тудуг болгаш септелге ажылы кылыр бригадазы тудуг материалы-биле чедир хандыртынмаанындан болгаш ажылды багай организастаанындан чылда кылза чогуур тудуг, септелге ажылының программазының чүгле 25,9 хуузун шингээдип алган.

Районнуң колхозтарының, өскедаа будүрүлге черлериниң сорулгазы болза чайгы ыяш салдадырының планын күүседири, мал чемининг белеткелин сентябрь 1-ге чедир дооскаш, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын аңныыр сезонунуң бетинде доозары, ол ышкаш школа, эмнелге-культура албан черлериниң, чурттал газының ажылдарын белеткелдерин, одаар ыяжын белеткээрин доозары болур.

Районнуң колхозтары күрүнеге мал продуктулары садарының планын декабрь 5-ке чедир бүрүн күүседир болгаш аңныыр ажыл-агыйлары, колхозтар 1968—1969 чылларда өлүк белеткелинге амдыгаашган эки белеткенгеш, ооң планын декабрь 25-тен эрттирбейн күүседир сорулганыг ажылдап турарлар.

Тожулар — ыяш белеткекчилери, анчылар, балыкчылар, малчыннар, механизаторлар болгаш улусчу интеллигенция—беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир база В. И. Ленинниң төрүттүнгенининден бээр 100 чылын төлептиг уткуур дээш боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерин кылыр дээрзинге бүзүредиг бис.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожу райкүүскомнуң даргазы.

КҮШТҮ НЕМЕ, ХЕЙ-АЪТ КИИР-ЛЕ!

Тываның ыраккы колхозтарында

«КҮШ-АЖЫЛГА АЛДАР!» Наадымга уткуштур калбарган социалистиг чарышка республиканың булуң бүрүзүндө кедзээниң ажыл-ишчилери киржип, чылдың бирги чартыында чедип алган үүлдерни түңнеп, четпестерни илередип турарлар. Бо дугайын чер-чөрдө «Шынның» бижикчилериниң бижээн материалдары тодаргай көргүзүп турар.

★ **МӨГЕН-БҮРЕН» КОЛХОЗ.** Бай-Тайга районнуң бо колхозу сарлык өстүрериниң планын 115,6, хойну — 135,5, өшкүнү — 100,7, чылгыны — 100,5 хуу, ниити малды өстүрериниң планын 132 хуу күүсеткен деп, бижикчи эш **О. Доңган** бижээн. Ынчалза-даа төрүүр малдың баш санын өстүрериниң планын колхоз күүсетпээн. Үүс баш төрүүр малга онаштыр чаш мал алганының хуузу дыка куду.

Колхоз чартык чылда күрүнеге дүк садарының планын ажыр күүсеткен.

★ **«КЫЗЫЛ-ТУҢ» КОЛХОЗ.** Өвүрнүң мурнакчы ажылдыг бо колхозу күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планын июнь 27-де ажыр күүсеткен. Ниити малдың баш санын өстүрериниң планы 113 хуу күүсеттинген. Кадарчы Санчы-Бидип төрүүр үүс инекке онаштыр 95 бызааны, хойжу С. Дырыш 100 хойдан-на 90 хураганны, хой бүрүзүнден 2250 грамм дүктү алганын эш **М. Эрес-оол** редакцияга дыңнаткан.

Колхозчу тудугжулар чартык чылда 6 чурталга бажыңын, бир чунар-бажыңны, бир кызыл-булунну, ийи муңгаш кажаанны, хой кыргыыр бир пунктуну, хой чуур ваннаны туткан. Оон ынай үш кажаанны көжүрүп, эде туткан. Колхозчулар август 20-ге чедир 1397 тонна мал чемин белеткеп алыр дээш ажылдап турарлар.

★ **«ТЕРЕ-ХӨЛ» КОЛХОЗ.** Тудугжу бригаданың 4 звенозунда 60 ажыг колхозчулар доктаамал ажылдап турар. Олар бо чылдың бирги чартыында эвээш эвес тудуг ажылын кылганнар. Бараан магазинниң, харылзаа салбырының ийи өрээлдиг бажыныңын кол тудуу доозулган. Август 11-де «Тудугжунуң хүнүнде» бо ийи тудугну шуут ажыглалга киирер.

Эш Н. Удуксай удурткан звено сес аал чурттаар бажыңның таваан салгаш, ам ханазын туда берген. С. Шыыраптың звенозу чунар-бажыңның даш тудуун кылып турар. Кызыл хоорай Совединиң депутады А. Комбунуң звенозу мал кажааларын тудуп турар.

Колхозчулар, ылаңгыя хераженнер чугайлаар, будуур, дойдовурак хөндар, цемент эзилдирер ажылдарны кылып, Төрээн суурун сайзырадыр дээш идепкейлиг ажылдап турарын эш **Т. Очур-оол** мактап бижээн.

Ажылды түңневишаан

Чадаанаңың хөмүр-даш разрезиниң дагжылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары республика Наадымында алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткеннер. Ол дугайында каш чижектерден көргүзүп болур. Эрткен айларда плакдан ажыр 7171 тонна хөмүр-даштыскаскан. План ёзугаар 81,5 муң тонналы саарар тургаш, барык 90 муң тонна хөмүр-даштыг саарган. Ниити продукция бүдүрериниң планы 112 хуу, а бараанныг продукциязының 115 хуу күүсеттинген. Хөмүр-даштың шынары 0,5 хуу экижээн болгаш бот-үнези тоннага онаштыр алырга 28 көпеекке чиигээн.

Үстүнде адаттынган көргүзүглер, чурагайлар дээрге, республика Наадымында бистиң коллектививистиң күш-ажылчы белээ, рапорту-дур.

Бо чедиишкиннер коллектив кежигүннериниң кызымаккай күш-ажылының түңнелинде чедип алдынган. Ажылчыннарның аразында калбарган социалистиг чарышка магалыг көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчылар, ынчангаш хүннүң ажыл нормазы күүсеттейн турааран бисте чок. Эштер Е. Фроленко, Н. Равинский оларга удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алган. Экскаваторщик С. Даңзылы, чоланчылар М. Минец, И. Гайчук, газоэлектрокаңнакчы С. Кан-оол болгаш оон-даа өскелерниң эки ажылын демделээр херек.

Бүгү-эвилелдиң хөмүр-даш бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка Чадаанаңың хөмүр-даш разрезиниң коллективи үшкү черни ап, 750 рубльдиң шаңналын алганы бисти улам сорук киирген.

Наадымны таварыштыр кылган ажылывысты түңневишаан, моон соңгаар кылыр чүүлдеривисти дүгүржүр үжүрлүг бис. Бистиң мурнувуста туруп турар чүгүла соруглаларның бирээзи болза, кайы-даа бүдүрүлге-биле бир дөмей, кышка белеткел болур. Бо талазы-биле чамдык чүүлдер кылдынган. Автомашиналарның, өске дериг-херекселдериң септелгези доозулган. Үшкү дизельгенераторну таарыштырган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, чылдың ийиги чартында бо ышкаш эки ажылдаар арга бисте бар.

Ынчалзажок бистиң ажылывыска саат үжураштыра берги дег чамдык айтырыгларның дугайын чугаалаксадым. Амгы үеде чай ортузу эрткен, хүн эрткен түдүм күс чоокшулап орар. Ынчаарга республиканың барын талакы районнары кышкы үеде хергелээр одаар чүүлдерин сөөртпейн турары кончуг четпес. Оон уламындан бисте хөмүр-даш көвүдээн, чаа черлерниң кырын ажыдар ажыл хөжүдап турар. Кыштың соогун манавайн, ажылагыйлар болгаш бүдүрүлгелер алаа чогуур хөмүр-дажын амдыгаатан сөөртүү чугула.

Башкы Ленинниң төрүттүнген хүнүнге холбаштыр алган хүлээлгезин эрстиг күүседир дээш Чадаанаңың дагжылары ам-даа күжениишкинниг ажылдаарын айыткап турарлар.

Ю. ЕВДОКИМОВ,
разрезтиң начальнигы.

Чаа системаның ажыы

Оон ангыда автомашиналарның техник-экономиктиг байдалын барымдаалаш, оларның кылыр ажылын доктаамал болдурган. Чижээлээрге, самосвалдарны «Кызыл-Хавак» шахтазындан хөмүр-даш өөртүрүнге бижыглаан, ынчаарга аңаа ажылдаар чолаачыларны прицептиг чорударын чурумчуткан. Ол—чолаачыга болгаш бүдүрүлгеге ажыктыг болурун санаашкын көргүскен. Бир эвес «ЗИЛ-585» бир рейс кылгаш бүдүрүлгеге 3 рубль 54 көпеек орулганы киирер болза, прицептиг чорааш 9 рубль 94 көпеектиң орулгазын киирер.

Чолаачыларның болгаш септекчилериң материалдыг сонуургалын бедидер хемчеглерни база-ла ажылдап кылган. Чаа системаның база бир негелдези болза кылган ажылдының үре-түңнели дээш кижи бүрүзүнүң материалдыг сонуургалын бедидери-ле болгай. Камиап алдынган кывар-чаар материалдарның ниити өртээнин 30 хуузун, автодугуйлардан 10 хуузун чолаачыларга төлеп бээр. Шак ёзугаар ажылдап турар чолаачыларга албан, организация черлериниң чагын дүрген, эки шынарлыг күүсеткени дээш шалының немей 15 хуунуң шаңналын тыпсыры көрдүнген.

Материалдыг сонуургалдың элементилериниде тус-тус кижилериниң бүдүрүлгеге кайы хире ажылдааның барымдаалаар пункт база бар. Ол дээрге коллективке ажылчыннарны быжыглаарынга улуг рольду ойнаар апаар.

Үстүнде чугаалааның хемчеглерни коллектив кежигүннериниң, профэвилел болгаш хөйниити организацияларының калбак киржилгези-биле ажылдап кылгаш, бүдүрүлгеге шингээдип киирген.

Чаа системаже бүрүү-биле шилчиринге белеткел бисте доозулган.

В. АНТАКОВ,
№ 2 АТБ-де колонна начальнигы.

Аныяк коллектив

Төп септелге мастерскаязының корпузу—«Тыва кобальт» комбинатта бүдүрүлге тудугларының эң аныяа. Бо корпуста тудуг-монтаж ажылдары дүрген темп-биле бүдүп турар.

Апрель айда бо тудугнуң кол ханазының тавак оңгары безин чедир кастынмаан турган. Ам даштыкы ханазы, дээвири доостур дей берген. Бо корпусту тудуп турар Геннадий Кабачковтуң бригадазы база-ла апрель айда организастаттынган, оон-биле чажыт төөгүлүг аныяк коллектив болгай. Бо кыска үениң иштинде найыралдыг коллектив бир деминг күш-ажылчы чедиишкиннери-биле тудуг эргелинде сурагжаан болгаш мурнакчы бригадаларның одуруунда киргеп.

Корпустуң иштинге кирип келиримге бригаданың кежигүннери бетоон шала турар черни дескилээн, манзылар быжыглаан, бир чамдыктары станоктар турар оңгарларны казып, дескилээн тур. Ажыл-херекти чугаалап бээрин бригадирден дилээп мен.

— Бажыңның фундаментизин апрель 20-де салып эгелээн бис. Эрткен айларда деминг-даа ажылдадывыс. Материал-биле база багай эвес хандыртынып келдивис. Ажыл бүдүнгүр, ай саныныңы планы күүсеттинген үүве бо. Төлевилел ёзугаар 420 дөрбелчин метр хана тургузар, 670 дөрбелчин метр дээвирни дүглаар, хой хемчээлдиг шаланы бетоннап кылыр турган.

Оларны айлар аайы-биле күүсеткенин көргүзерге мындыг дээш бригадир уламчылаан. Апрель айда 9 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылларын күүседир хүлээлгевисти 210 хууга күүсеткен, а май айда 131, июньда 150 хуу болган. Июль айның даазлгазы барык күүсеттингеп.

Бригадада шупту он кижи ажылдап турар. Оларның шуптузу ажыл-ишке ынак, кежээ. Олар бригадада бар аргаларны чөп ажыглап, күш-ажылдың организациязын шын тургузуп тургаш, чедиишкиннерни чедип алган. Шылгарапгай ажылчынарның одуруунга Михаил Кафановтуң, Федор Кочылиниң, Павел Осиповтуң, Геннадий Дьяковтуң аттарын киирип болгур.

Ам бо бригаданың кежигүннериниң мурнунда тургустуган сорулга база тодаргай: олар боттарының байырлалы — Тудугжуңуң хүнүнге чедир ук объектиниң арткан тудуг-монтаж ажылдарын бүрүн дооскаш, ажылды иштики ажылдар чорудар участоктуң кижилеринге, шеверлекчилерге дамчыдып бээр.

Бригадир болгаш оон бригадазының кежигүннериниң ажылдап турарын көөрге шынап-ла магалыг. Ажыл-иштиң бөгүнү бедик темпилиг байдалы тудугну декабрь айда ажыглалга киирер талазы-биле тудугжулардың алган хүлээлгезиниң күүсеттингеп болурун хереченип турар.

Ч. ДОНГАК.

ӨӨРҮШКҮ

Шилгеден боттуг, дыдыраш кара баштыг аныяксымаар херээжен кижи индирге үнүп келген. Улус мурнунга үүве чугаалап чаңчыккан аяны, үнүнүң өткүт тодазы дыңнакчыларның кичээнгейин чайгаар-ла хаара туда берген.

— Эргип четпес долгем чуртувустуң чүрээ—Москвага башкыларның Бүгү-эвилел съездизи бодунуң ажылын мырыңай чоокта доозкан. Совет Тываның башкыларының болгаш улус өөредилге ажылдакчыларының мурнундан өске чеди өөрүм-биле нады съездиге төлээ болуп баар идегелди меңээ көргүскен. Ол меңээ, бөдүүн башкыга, улуг аас-кежик-тир. Совет Эвилелиниң 68 нацияларын төлээлеп турар 4000 ажыг башкы улуг чыышка чедип келгеш, хөгжүлдениң амгы үе-чадазында улус өөредилгезиниң хүнү келген эң чугула айтырыгларынга харыыны тып, чаа оруктарны айтып чугаалашкан...—деп, ол бодунуң чугаазын эгелээн.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының Алдын сылдызы — «Кадыыр болгаш Маска» биле дээди хавыяа—Ленин ордени хөрээнде чайнаан кымыл ол дээрзин ынчан залга олурганнар дег, бо таварылгада бистиң номчукчуларывыс база сонуургаар боор.

Кылып турар ажылы —улустуң башкызы. Ажылдап турар чери — үнелиг эртине даг-дүгүнүң чурту үлетпүрлүг Ак-Довурак хоорай. Адын адап, сурап иэзрге: Сарыглар Саятыевна Тамдын-оол дээр. Чурттап эртнен 41 чылдарының 21-ин аныяк салгакчыларны кижизидеринге бараалгадып келген. Буянныг ажыл-ижин ам-даа үргүлчүлеп чоруур. Ол хүн бооп эрткен хуралдың (ынчан республиканың хөрээженнер чөвүлелдериниң даргаларының хуралы бооп турган чүве) киржикчилеринге башкы кижининг, ие кижининг эриг чымчак чагыг сөстерин ол тө каап берген. Ынчалза болбас арга чок: школа, өг-бүле, ада-ие бот-боттары аразында тудуш харылзаалыг чаңгыс илчирбе-дир.

«Эртем чонта эртен безин дүн» дег деп үлегер чугаа бар. Хемчик чурттуг бөдүүн арат өг-бүлеге өскен тыва уруг кеззээ-де-ле чүтүүлдүг өөренип чорааш, башкы болу берген. Ол 1947 чыл. Тывага баштайгы ортуман школаның бирги доозуичуларының бирээзи ол болган. Ынчан кижи бүрүзү-ле өөредилге, билиг чедип алырынче кедергей чүтүзээн. Башкылар безин чедишпес үе. Школа доозиан эртемниг оолдар, кыстарның аразындан элээн каш энтузиастар (олөрның аразында бөгүнгү маадырывыс база) өөредикчи, кижизидикчи деп чаагай ижин ынчан эгелээн.

Эң-не баштай кызыл галстуктуг уруглар-биле оңнуктежи берген. Оларның-биле ажылдаары солун, хөглүг. Вожатый кижи боду уругларга чоок, оларны бүгү тала-биле деткиир, олар ышкаш шимченгир, кашпагай болур ужурлуг. Сарыглар Саятыевна кызыл галстуктуглар-биле ажылга мергежин, харын-даа улам депшээн. Көрүүр дээн. Оон бээр-ле школага эң баштай келген, эртемче караа «ажылбаан» хензигбейлерни өөредип чорааны ол-дур. Баштайгы башкызын кым-даа утпас. Солдаттар үүгле аваларынга, душтук кыстарынга чагаа бижип турар эвес, харын башкыларынга база бижип, сеткилсагыжын ажыдып, арга-сүмезин кажангызындан артык айтыржыр. Ол оол бичии чорда башкызының суртаалы кулак дашты-биле эртер үе база турганы чадавас, канчап билир. Угаан кирип, ёзулуг кижи апаргаш, ол ынак башкызының өвүр-хевирин орун айтынчызы дег сактып келир. Кижи бүрүзү-ле бодунуң башкыларын ынчаар сактып чоруур. Сарыглар Саятыевнаның чеже өөреникчилери баштайгы башкызын сеткилинге эң чоок кижи кылдыр шыгжап чоруур ирги?! Ёзулуг ишчиниң ажылынга үнелел ол-дур. Шак ындыг бодүүн башкыда кайы хире хөй күш, энергия, билиг, чүтүүл сиңниккен-дир.

— Силерниң амыдыралыңарда уттундурбас тураскаадлыг хүннерни сактып чугаалаңар ам?—деп айтырар болза, Сарыглар Тамдын-оол мынчаар харыылаар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге киргени (1953 чыл). Совет эрге-чагырга бактаап тиилээш, алдарлыг 50 чылын байырлап эртнен соонда, ийиги 50 чыл эгелеп турда ынак найысылал Москвага барып, башкылар съездизинге киришкени. Меңги баштыг Саян ындында ак-көк хемниң чуртундан келген тыва башкыга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывысканы. Съездиниң сөлгү хүнү. Кремльдиң Сөөрдлов залынга тергиинниерниң тергииннери 70 башкыга дээди шаңналды тывысканын, эш-өөрүнүң байыр чедириишкиннерин ол кажан-даа утпас.

Чурттуң чүрээ Москвага эң-не баштай барып, турасиаалдыг черлер-биле эрткенин база кайын уттур. Башкы эң чаа билиглер-биле чепсегленген, оон өөреникчилери Москва, Кремль, съезд, В. И. Ленин дугайында кончуг солун рассказтарны дыңнаарлар.

Аалчыларны Москва өөрүшкү, хүлүмзүүрүг чечектер-биле утпааш, элдек чылыг үдеп каан. Оларның бирээзин тыва чер маадыр кылдыр уткуп хүлээп алган.

Б. ДИРЧИН.

Мурнакчыларның адынга

«Сүт-Хөл» совхозтуң бо чылдың бирги чартыында ниити көргүзүглери бир деским эвес болган. Чижээ, совхоз күрүнеге сүт, дүк садарының планын ажыр күүсеткеш, эштти күүсеттиээн, ол 85 хуу болган. Үүс хойдан-на 90 хураган алыр дээн болза, алганы 87.

Ынчалза-даа тус-тус мурнакчылар бар. Социалистиг чарыштың бүгү негелделерин күүседир талазы-биле Ишкин салбыр мурнакчы болуп, салбырлар аразынга шилчиир туктуг чаалап алган. Совхозтуң төвүнде тургускан «Күш-ажылга алдар» деп атты кадагалаан туктуг бир-ле дугаарында бо салбырның өшкү бригадазының болгаш Бора-Тайга салбырның Ак-Даш сүт-бараан фермазының адынга көдүрүп үндүрген.

Эрткен алды айның иштинде бир инектен 600 литрден 1120 литр чедир сүт сагган саанчылар совхозта 11, төрүүр хой, өшкүден 90-дан 124 чедир төл алган хойжулар 42 болган. Ол дээрге эрткен чылдыңнан элээн өскен. 100 баш шээр малдан 100-тен өрү төл алган хойжулар Моягуш Шагдыр, Ондар Доржу, Ондар Дакпай, Ооржак Дажы-Намчал, Ооржак Доржу болгаш оон-даа өскелер. Ишкин салбырның чылгычылары Ооржак Банык, Ооржак Чөңүлпей олар 100 беденне 71—71 кудуну алган. Бызаа ажаакчызы Ооржак Сотпа бызаа бүрүзүнден хонукта 1630 грамм немелде деңзини алган. Оон ынай мурнакчы кыргыкчылар, сугтарыкчыларны санаар болза хөй.

О. МАСПЫЯ-ООЛ.

Сугжуларның сөзүг быжыг

Республикага чыл бүрүде чаңчыл болган Наадымга ажылагый бүрүзү күш-ажылчы рапортун берип турар. Бо чылгы Наадымны үүгле көдээ ажылагыйга эвес, улус ажыл-агыйының өске адырларынга хамаарыштырганы кончуг өөрүнчүг.

Улуг-Хемниң пароходство черинин сугжулары республика Наадымынга оскелер-биле бир дөмей, багай эвес белекти сөңнээннер. Чүүк сөөртүлгезиниң чартык чыл планы 116,1 хуу, тонна-километр талазы-биле 153,6 хуу күүсеттинген. Плаидан ажыр 3,2 муң тонна чүүк сөөртүүген. Бо чурагайларның чамдыызын тодарадып көрээлиңер. Автомобиль оруу чок Тожу районче чайгы үеде чүүк сөөртүрү Улуг-Хемниң сугжуларынга хамааржыр апарган. Навигация эгелээнден бээр ол районга 600 тонна кывар-чаар материалдарны, 700 тонна аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарын чедирген.

Бистиң кол хүлээлгевис тудуг ыяжын салдадыры болгай. Бо хүннерге чедир 40 муң кубометр хире тудуг ыяжын Кызылга чедирген. Ол болза бистиң хүлээлгевистиң чартык кезиниң күүсеттингени ол.

Бөгүн республика Наадымын демделеп тургаш, коллективте мурнакчыларны адаар апаар. Чоокта чаа чартык чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрдүвүс. Аңаа бирги болгаш ийиги черни капитаннар эштер Плюснин биле Еремцов оларның экипажтары алган. Хоочун сугжу эш Нугис олардан чыдып калбаан. Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү экипажтар ажыр күүсеткилээн.

Тыванын, ылаңгыя найысылалывыс Кызылдың чурттакчыларынга база бир өөрүнчүг медээни дыңнадыксадым. Удаваа биске пассажирдер сөөртүр «Заря» деп теплоход келир. Аңаа 60 кижи олурар, оон дүргени шакта 45 километр. Бо чылын оон ажылдаар маршрудун тодаратпаан бис. Баштайгы үезинде агаарлап, селгүүстээр кижилерни сөөртүр апаар боор. Ону хүлээп алыр дээш дуржулгалыг сугжу Г. Еремцов Абаканче чорупкан. Капитанынга томуйлаткан эш Солдатов Минусинскиде стажировка эртип турар.

Бо чылын 70 муң кубометр тудуг ыяжын салдадыр планывысты сентябрь 26-да күүседир дээш сөзүвүстү ээлээр бис. Сугжуларның сөзү быжыг.

Чурукта: капитан эш Нугис.

В. ШАШКОВ,
капитан.

КӨДЭЭНИҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

Көжүп чоруур механизастаттынган колонналарны каттыштыргаш, оларның чаңгыс трестен удуртур кылдыр төпчүткени көдээ черлерге тудуг-монтаж ажылдарын дүргедедиринге улуг рольду ойнаан. Оон чижээн бистиң колоннавыстың ажылындан көрүп болур. Бир эвес дөрт чыл бурунгаар бистиң коллектививис районга хөжудангай ажылдыг будүрүлгелерге санадып турган болза, «Тыва көдээ тудуг» трезин тургускан соонда байдал шуут өскерилген. Материал-техниктиг хандырылганы, ажылчын күжүн төпчүткенинден кандыг-даа айтырыгны шиитпирлээринче таарымчалыг апарган. Ылаңгыя тудуг материалдарын тус-тус колонналарга оперативтиг хуваажыры, ботботтарының аразында солужары тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргедедип турар.

Шагаан-Арыгда № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонна 1968 чылдың күрүне планын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге уткуштур бедиткен хүлээлгени алыр деп эгелекчи санаалды үндүрген коллективтериниң бирээзи болгай.

Бөгүн Наадым байырлалын таварыштыр алдынган хүлээлгелериниң канчаар боттанып турарын илеткээр ужурлуг бис.

Беш чылдың үшкү чылының бирги чартыының планын ажыр күүсеткен, пландан ажыр 24 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Коллектив бодунуң күжү-биле кылыр ажылының планын 113 хуу күүсеткен. Орулгалар планы база-ла ажыр күүсеттинген.

Ниитизи-биле чугаалаарга Улуг-Хем районнуң чурттакчыларынга эрткен 6 айларның дургузунда 2491 дөрбелчин метр чурталга шөлүн алганнар. Ол дээрге бо талазы-биле планывыстың 12 хууга ажыр күүсеттингени-дир.

Колоннаның тус-тус бригадаларының аразында социалистиг чарыш бо хүннерде кажангызындан артык калбарган. Үүге дээрге беш чыл планының хуусаазының чартыы эрткен болгай, ам арткан үениң дургузунда кызза чогуур ажылдарны дүрген шиитпирлээри бо чылдың ийиги чартынындан кол хамаржыр.

Колоннада партия болгаш профэвилел организацияларының тудугжуларның социалистиг чарыжының түңнелдерин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Мурнакчы болган бригадаларга акша шаңналын тыпсырын шуут чурумчуткан. Бүгү бригадаларның ажылының түңнелин ай санында үндүргеш, көргүзүг самбыразынга бижип турар.

Эрткен айда бирги черни Чаа-Хөл суурда ажылдап турар эш Иванновтуң бригадазы алган. Бо бригада эрткен айның планын 170 хуу күүседип, республика Наадымынга төлептиг белекти сөңнээн.

Оон ангыда эштер Н. Маадыр-оол, Д. Дунгур-оол оларның бригадалары база-ла эки түңнелдерлиг болган. Бүдүрүлгеге үр ажылдап келген мурнакчы ийи эжиистн республика Наадымынче чоруттувус.

Эки көргүзүглер-биле чергелештир бистиң ажылывыста четпестерниң дугайын база чугаалаар апаар. Чамдык бригаларның кылган ажылының шынары куду. Чижээлээрге, Кызыл-Даага эш Ооржактың бригадазының кылган тудуу багай шынарлыг болган. Ону эде кылырынга он хонукту чарыгдаан.

Трестен тудуг материалдарын чорудар болза бистиң тудугжуларывыс чоокку хүннерде элээн хөй тудугларны ажыглалга дужаапгарлар.

А. КОШУРА,
профэвилел комитединиң даргазы.

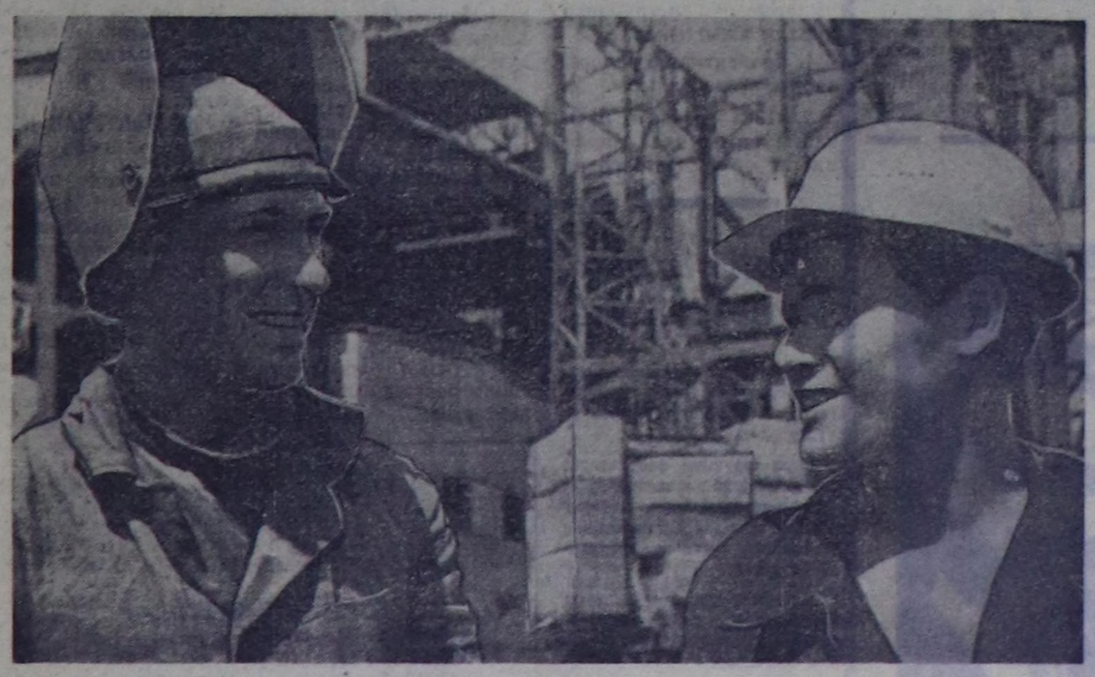

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуу түлүктээн. Ол ажыглалга кирери-биле чылыг болгаш электри энергиязынга хереглел улам улгадыр, ынчангаш ам ажылдап турар ТЭЦ-ти доктаамал алгыдып турар.

Бо хүннерде ук ТЭЦ-те «Востокэнергомонтаж» трестиң Ак-Довуракта участогунуң коллективи ажылдап турар. Олар шакта 35 тонна бус бээр бирги котёлдуң эптелгезин чорудуп турарлар. Ол ажылда электри-биле дүнзаалакчы Евгений Гелезетдинов болгаш слесарь-эптекчи Анатолий Баранов олар эки ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Е. Гелезетдинов болгаш А. Баранов.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Л. С. Соболев 70 харлаан

Бөгүн, июль 20-де, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинич дараазы, алдарлыг совет чогаалчы Леонид Сергеевич Соболев 70 харлаан.

Чогаадыкчы ажылдың улуг болгаш чырык оруун Леонид Сергеевич чурттап эрткен. Оон хөй-хөй чогаалдары, оон иштинде «Ары өө», «Капитал септелге» болгаш өске-даа романнар чүгле бистиң чуртувуска эвес, харын делегейниң хөй-хөй чурттарынга миллион-миллион номчукчуларның үнелелин чаалап алган. Леонид Сергеевич Россияның парламентизинге болгаш чогаалчылар организациязынга изиг чугааларны чугаалап, чогаалдың коммунистиг идейлии болгаш улусчузу дээш демисежип, бүгү чалбыыштыг ажыл-чорудулгазын совет литератураны хөгжүдеринге, аныяк чогаалчылар-биле ажылга бараалгадып турар.

Леонид Сергеевич бодунуң 70 чылын чогаадыкчы идепкейиниң болгаш уран талантызының кидин чечектелиишкинининг үезинде үткүп алган. Ол бодунуң номчукчуларын ам-даа чаа-чаа чогаалдары-биле өөртүр дээрзи чугаажок.

ЧУРУКТА: Л. С. Соболев.

Даг-дүгү дег, отка кыппас болуксаар мен!

Чаңгай паштын чарык дүвүн сыскып аар дээш,
Талык черден даг-дүгүн кырган-ачам
Таалын долдур артынып кээр. Кожалары
Чайгаар келгеш, «думчук чарып» үлежип аар.
Чангыс чижек — күскү чаъс дег эрткен төөгү
Сагыжымга база катап кирип турду.
Акшый берген назынымда чорук кылып,
Ак-Довурак эргип келгеш, чарлап тур мен:
Шагда мөчээн таныжымның орлан оглу
Мажалыктың белин кескен ажылчыннар
Башкарып тур. Хилис чыткан черниң байлаан
Чара тепсип, хоора кагааш, «үптеп турлар».
Сөөм ышкаш, узун-узун даг-дүгүн
Сөгечелеп шыгжап чыткан инек-даштың
Экскаватор испиктепкеш, салгарыпкаш,
Эргип келген самосвалче чүдүрүп тур.
Завод өөжү хоолайдыва демги начын
Чаагай чемни сыындыр төпкеш, катап кээп тур.
Чечек бажы частып турар часкы шагда
Сеткил өөртүр сөстүң күштүүн шилип аарда
Онза байлак даг-дүгүнге деннеп аар мен!
Төрээн чуртум солдады боор хүнүм кээрге,
Төрел чонга шынчым шылгаар тулуш боорга,
Отка кыппас даг-дүгү дег бижыг боор мен!

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ДЫШТАНЫЫР ХҮНГЕ АРЫЫ

Чечен чугаа

ОН БИР ЧЫЛДЫҢ БИР ХҮНҮ

ЭЛЧЕГЛИГ шөлээмде төрээн колхозумнуң төвүнге хап келдим.

Кедекте-даа, иштикте-даа диниң элбек болганындан хөйбиле кады хөлзеп, орук аайыбиле хүннеш-даа болза, Эрээнневе хаптым оң. Чоокта чаа хову корабльдериниң шимээргеп турганы делгемнерни өрү тутуп орарымга, аңгыста бир хойжу чортуп чор. Ол мени ыракта-на танып каан чүве ийикпе, бо-ла челзип келди.

— А, сен-дир сен але, эш. Че, кайнаар тутсуруң ол?

— Эгинде боонуу, эзерде таалыңны көрбес сен бе — деп, үрде көрүшпээн хоочун өңнүүмден сөс эредим.

— А, күжүр Эрни, бир эвес диниң адып келзиңзе, караан чигге чиптер эвес мен бе, ха-ха-ха!

— Көөр-ле дийин, кайы хире чиг эът чип чаңчыккан эвес сен! Эгербенниң бар болза, чаныңга тургузуп алыр сен халак.

— Богда-авыра, агбайым, боо адып, күске думчуундан хан үндүрүптериниң уттуп ал-тыр мен ийин моң. Эгербенни адаарынга ам харын эр анып сактып келдим, көрдүң бе!

— Ол-ла болгай сен, дораанва ашты бээр аан. Пөштүг-Чүректиң бажында адыр пөштү сагынмайн тур сен бе, а?

— Ха-ха-ха! Канчап уттур боор, аал. А богда, хөк-ле болган чүве а? Чү ийик моң... а, шынап! Кызыл калдар диниң орган. Кым адарыл дээш ийи кижи мурнун булаажып-ла үзген. Изиглешсе-изиглешсе, ийи боозун октапкаш, ийи эдээн азыгаш, билектерин сывырган, хүрежип-ле кирген дижир але. Тутчуп-тутчуп, бир миннип келирге, көрүк иштинде дуже берген — көк суг апарган чыткан дижир ийикпе моң?

— Чүү дээрил аан, эжим. Чалыы үениң сактыышкынналрын хатап коптарар чүве болза, чаңгыс ай-даа кайын четчир. Че, кайы хире ажылдап, чурттап чор сен моң?

— Чуртталга дээрге бо-ла болгай — дээш, Монгуш аңгыста чажыпкан тараа дег чаттыла берген оъттап чораан хой-ларже кызыл сөөскен кымчызыбиле айты-дыр. — Ам он бир чыл хой малдап келдим. Чонумга мынчаар-ла бараан болуп чор мен ийин моң эш. Уругларым үжү школада, ийизин авам сугда аппарып каан бис, көжерде чиик болзун дээш аан. Че, чугаа көвүдеди, аскак хой ырады. Кызыл калдар диниңер база алдырбайн баар, билдиң бе, ха-ха-ха!

Бичё көөрежип тургаш, чедер дээн черимче хаптым.

* * *

ЧАЖЫМДАН тура өзүп, чаңчыккан черлеримниң диниң дурту дег черлерин дүңдере кезээш, эжиминң аалынга элбек олча-ажыктыг, чырык ямир каксы хап келдим. Кижим кадайы-биле хойларын кажаалап тур. Дүшкеш, аъдымның колунун кошкадып, баглаашка баглап каан, Монгуштуң кадайы Сериң-биле мендилепкеш, өтке кирип келдим.

Монгуш кирип кел са-ла:

— Ужа! — деп, мындыг.

А мен олура:

— Төш! — дээш, улуг ак диниин сундум.

Сериң бистиң чугаавыска-даа улуг дыка кириштейн, чүгле ужу-бажындан ийи-чаңгыс сөстер доза айтырып каап, шай хайындырып олур оң. Өгнүң изии кончуг боорга, хөректээжим ужулгаш, чымшкын бажынче олуруп алдым.

Каян кадай, демги чүвевисти эккелем, шөлээлеп чоруур кижи арга кезээш, суксаан болгай аан.

Сериң орун бажындан улугла ак дөмбүң уштуп эккелгеш Монгушче сунду.

«Сериң. Сээң долбаннанчах хоюг-кызыл чаахтарың, дозур кара, четчип бышкан чодураа дег характарың, төгерик шырайың, бажыңның сарлык кудуруу дег чаагай дүктери амдаа хевээр ышкажыл. Кыңгырадыр бадырыптарыңга, күскү кара-дуруяаның ыянгылыг алгызы сагындырар үнүң канчап барджык ирги? Чоок-кавының оолдарының чүрээн туткан, сагыжын саймааратка уруг-ла болгай сен. Сээң эрес-кежээңни, орлан-шоваанны чон кайгаар чүве ийик чоп. Ачаңның Чүгүрүк-хоору-биле күскү семис сыынны четкеш, шалбалап турганыңны дыңнаваан кижи бар эвес. Монгуш-биле бис чажыт бис. Сен бистен беш хар бичё сен. Мээң сеңээ ынак-шылымны чүгле Монгуш билир чораан, а ол сеңээ болза-даа хөлүн эрттир ынак, бир эвес сээң-биле чурттавас болзумза, дириг чораан хөрээм чок дээр чорду. Оны сен база-ла билбес сен. Бодуңнуң үе-чергелериңбиле чеже-даа ойнап-хөглеп чорзунза, сенде кандыг-даа кыйбың-сыйбың, халымаккай лажы-чаң чок, сенче көөргеттинер, сеңээ туралаар бардам кижилерни көөр хөөн чок чордуң. Ынчангаш сени оолдар «Узердузак» дижир ийик чоп.

— Бо канчап бардың, эш? Чүнү сакты бердиң? — дизеле, Монгуш бола дашка сунуп чедип келди. Мен хейде-ле чожаап, сырбаш кынгаш:

— Чок-чок, анаа-ла — деп кагдым.

— Чогаалчы кижиниң чүрээн ынакшыл тудуп чигген чүве дээн, ынчангаш ыдыынаныл, сырыынаныл олур ыйнаан бо — деп, мээң бодалымны өттүр билген чүве дег, Сериң чугааны үзе кире берди.

* * *

ДАШКААР үнүп келиримге, арыг болгаш кыржаң соок агаардан уйгум чаштай хона берди. Аяс дээрде кылаңнашкан сылдыстар, артыы таламда агып баткан дамырак кара сугнуң шолураажы, коданда хойнуң изиг тыныжы болгаш ында-хаая бышкыржыры, ишкээр хем үвүнда малчыннарның ыттарының ээрери дүнеки ыржымңы диргизип, амыдыралдың үзүктелиишкин чогун сагындырып келди. Кедек кыштаглар Бөрзү-Даглар, Ак-Хаялар, Пөштүг-Чүрек ак хар-биле шыптыныпкан, Кызыл-Удурлар хөлегелиг хара көзүлзе-даа Баржак-бажы маңган ак апарган, сериин салгынын менче соолаңнадыр үрүп тур. Кайыже-даа көөрүмге, үш-дүнүңү ортузу-даа болза, эргим болгаш төрээн делгемнерим. Эх, экизин чү дээр!

Сери чаныга кылаштап келиримге, Монгуш бо таакпылап чыдыр.

— Чүге даштың чыдарың ол, эш?

— Малчын кижиниң амыдыралы мындыг болур чүве дийин бо, а бир эвес төрүлге үезинде келген болзуңга, мырыңай-ла бажың тенип калыр — дээш, даңзазын чудукка каккылаап, сыртыының адаанче суп алгаш, аксыр-негейин эгин бажынче шуглай салгаш, чугаалай-дыр. —Эртен эрте чоруур кижи барып удуп ал че.

«Бир хойдан ынча килограмм дүк, чүс хойга онаштыр ынча хураган алган деп бижип, адап турарывыс дыка-ла белен-дир ам. А шынында, херек кырында, грамм дүк, чаңгыс хураган дээш малчын кижи кайы хире күжүн, уйгу-чыдын чок дүнеринни болгаш хүнеринни мынчаар эрттирбес дээр. Шынап-ла ана, кижи болгаш-ла шыдажыр чүве дийин. Аштаар хырныл, доңар эктин, коргар чүрээн безин билбес. Бистиң аравыста шак мындыг билдирбес чеже хире маадырлар чок дээр, олар шупталганы ол ышкажыл, сеңээ четтирдим, Саая».

Ийе. Сериң ынчаар бодап чыткан болгай аан.

ИЗИИНГЕ шыдашпайн оттуп келдим. Монгуш-даа чок, чүгле Сериң шайлап олур.

—Туруп мүнеп, секпереп албас сен бе?—деп, ол мени оттура аарак чугаалай-дыр.

— Хөлүн эрттир удуп каапты мен, меня чүге оттуруптас силер? — деп, оон удур айтырдым.

— Монгуш чоруур дээш оттурарга, хая көрүгеш, дыгдынып-дыгдынып чыдып албадың бе, харын-даа, хек үнүнде чаш уруглар дег аан — дээш, Сериң кыңгырадыр каттыра-дыр.— «Хоорай улузу уйгу хавы боор чүве дийин» дээш, Монгуш аъдыңны эккеп эзертээш, дашты баглап кагды.

— Боду кайнаар барды ынчаш?

— Бөгүн көжер ужурлуг улус бис, оозун билип алыр дээш суур кире берди.

Тура халаап, үнүп келгеш, дан бажы. Кара сугга чуруп алгаш, өгге кирип келиримге, Сериң изиг хан, төш дээш эндере-ле эът салды. Чедир удуваашымдан пат-ла олур мен. Хейде-ле эзеп каап, Сериңдеп чугаа-даа эрээр мен.

— Мыя арагында кажан-че-жен хой өлүруп чытканыңар ол?

— Ол үң боор, Монгуш черле ынды кижи-ле болгай. Дүнү дүн, хүнү хүн дээр эвес, дырбаңайып-ла чоруур. Уйгузун ыт чигген кижи дийин. Сээң диңнериңни сойгаш, эъдин доңургулап каан. Кештери база кеве берген чорбадыве.

— Кончуг-ла амытан-дыр але. Малчын кижи деп чүве база-ла берге-ле херек-тир ам.

— Мал дээрге бистин амыдыралывыс ышкажыл, Саая. Ол чокта чуртталга чок-тур. Ынчангаш эскербес-тир бис ийин. Карактарында уйгуң хевээр кандаай чүвел? Кезек када удуп албас сен бе.

Шак ында-ла дыка эрте, ам-даа ийи шак хире удуп ап болур боорга катап чыдып алдым. Уйгум төктүп-ле келди.

* * *

ДИҢНЕРИМ эът-кежин шыгжаттына бээримге Сериң чедип келгеш:

— Хоорай улузунга эът херек-ле болгай, бо өлүрген чүвениң эөгилиг холуи болгаш бел кезиин ап ал, Монгуш база ынча дээн чүве.

— Ыяча хөй эттти каячаар мен, боттарыңарга база херекле болгай — деп, удурландым.

— Кандыг-даа чугаа чок ап ал, билдиң бе, ол-ла! Кижи кижи дээш чүве бээрге, ойталаар чүң чүвел! Ой, бичии-ле болза, уттуптар часкан-дыр мен, бо быштакты, соктаан тарааны база ап ал. Кижилер кыяа-даа чорааш, бар-чогум айтыржып, алчып-бержип, үнүп-киржип, бот-боттарын деткижип, өрү тыртчып чоруур болгай-аан, Саая. Өске чүве болава, харыбашка улус эвес бис, кады өскен улус-тур бис.

Ынча дээш Сериң шевергин чараш холдарын менче сунуп келди. Баштай холдарынче, оон соонда шаандагызы чок арай улгадыксай берген, ынчалза-даа эргим болгаш чоок арынче көрдүм.

Сериң база-ла менче тулдур кайгап алган, караанын оттарын кыптыгып тур.

Хөй чыл дургузунда кадар-чылап, колхозунга хойжулап келген үезинде чүс-чүс, харыдаа муң-муңу-биле санаар чаш малдың шаразын чодуп, эмискиктеп, чемгерип, өстүрген күш-ажылчы, чылыг, үзинниг чүве ышкаш, чымчак-чаагай холдарын дыңзыг тудуп кагдым.

— Че, байырлыг, Сериң.

— Байырлыг, Саая.

«Езулуг найырал ынакшылдан артык күштүг-дур!»

О. СУВАКПИТ.

«ЧАЖЫТТАРЫН СӨГЛЕЖИПКЕН» Г. СИРОТИННИҢ фотоэтюду.

ДААДЫМНЫҢ ХҮННЕРИНДЕ АЙЫСЫЛАЛ-КЫЗЫЛГА...

1968 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 20-ДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга **эртенгиниң 9 шакта бүдүрүлге мурнакчыларының республика хуралы ажыттынар.**

1. **Коллективтер рапорттарын хүлээп алыры.**

2. **«1968 чылдың баштайгы чартыында социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга уткуштур республиканың ажылчы чоннарының сорулгаларының дугайында» илеткел,** (Илеткелчи Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. К. Мендуме).

Дүштекиниң 2 шактан **эгелеп, «Хүреш стадионга «Күш-ажылга алдар!» Наадымның байырлыг ажыдыышкыны.** Шилчнир Кызыл туктарны тыпсыр, бүдүрүлгениң мурнакчыларын шаңнаар.

Оон соонда **театржыткан көргүзүг** эгелээр. Аная Тываның хөгжүмшүн театрының артистери, Кызыл хоорайның танцы болгаш ыры коллективтери, Кызылдың «Чечек» ансамбли, күш-культуржулар, пионерлер болгаш национал тыва хүрештиң киржикчилери киржир.

Оон соонда хүреш.

Кежээкиниң 7 шак 30 минута турда **Сибирьниң шериг округунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти** эгелээр.

1968 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 21-ДЕ

Эртенгиниң 9 шактан хүндүскүнүң 1 шакка чедир аът чарыштырар ипподромга аът спортунуң **маргылдаалары** болур болгаш **Наадымның хагдыныышкыны.**

ОРГКОМИТЕТ.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Өөренирин күзээрлерге

Томскиниң инженер-тудуг институту дараазында факультеттерге сургуулдар хүлээп ап турар:

Орук тудуунуң факультеди: орун-харылзаа инженерлерин, автомагистраль, орук, көвүрүг болгаш өске-даа системаларны телевилээр, тудар инженерлерни белетиээр.

Механика факультеди: орук машиналары, дериг-хереселдерниң инженер-механиктерин белетиээр.

Амгы үеде институттуң төлээзи Кызылда чедип келген билдириишкиннер хүлээп ап турар. Экзаменнер июль 19-тан 24-ке чедер.

Адрес: Кызыл, Суворов 43.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Билдинмес солдат чок» 2, «Хоорай эрте одунган» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Билдинмес солдат чок» 2, «Хоорай эрте одунган» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ракеталар ужуклас ужурлуг» 10, 12, «Шымчы хөл — индейжилернин өнүү» 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол Төрээн чуртун камгалап турар» 5, «Аннушка» 7, 9 шактарда.

ӨӨНҮКТЕР, БИСТИҢ-БИЛЕ КАДЫ НААДЫМНАҢАР!

«Күш-ажылга алдар» деп. Наадымга холбаштыр, эрткен четвергте аны-дуңма Моол Арат Республиканың Усба-Нур аймактың төлээлери бистиң республикада аалдап келген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) МАРП-ниң Усба-Нур аймак комитединиң секретары Цэрэнадмид, аймактың күүсекчи комитединиң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи Дорж, зоотехник Юнгэр, саанчы Цэрэндежит, хойжу Эрэнхуу, хойжу Ширизи.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, оортайжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64 чагаа, база совет гургузут килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00937.